

Ronde 8

Theun Meestringa & Bart van der Leeuw
 SLO, Enschede
 Contact: t.meestringa@slo.nl
 b.vanderleeuw@slo.nl

Referentiekader taal: hoe werkt dat?

1. Inleiding

Het Nederlandse Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft bij wet een *Referentiekader taal* (en rekenen) vastgesteld. Hierin staat beschreven wat leerlingen op verschillende momenten in hun schoolloopbaan op het gebied van taal moeten kennen en kunnen. De vraag is hoe het referentiekader zich verhoudt tot concrete taaltaken in het onderwijs, zoals mondelinge presentaties en lees- en schrijfopdrachten. Daarbij gaat het zowel om de inhoud en formulering van de taalkaak als om het uitvoeringsniveau van de leerlingen.

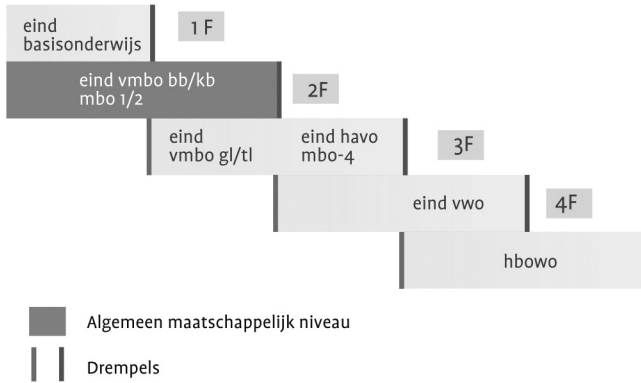
Samen met een panel van leraren Nederlands ontwikkelt SLO zogenoemde concreteringen van het *Referentiekader taal*. Bij de vier verschillende referentieniveaus zijn concrete voorbeelden gezocht van taaltaken en taalproducten van leerlingen, zoals brieven, verslagen en presentaties. In deze bijdrage geven we een indruk van de opbrengsten van die activiteit.

2. Wat is het *Referentiekader taal*?

Een toenemende zorg over de taal- en rekenvaardigheid van leerlingen en (aankomende) studenten op lerarenopleidingen vormde de aanleiding voor het instellen van een ‘Expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen’ in mei 2007. Het doel was te beschrijven wat een leerling nodig heeft aan kennis en vaardigheden op de verschillende schakelpunten in zijn schoolloopbaan – dus op de drempels van de ene school naar de andere. De Expertgroep publiceerde in 2008 zijn eindrapport (Expertgroep 2008), gebruikmakend van het *Raamwerk Nederlands vmbo* (Bohnen e.a. 2007) en het *Europees Referentiekader* (Raad van Europa 2001/2008). De niveaubeschrijvingen voor taal uit dat eindrapport zijn met enkele kleine verbeteringen (Expertgroep 2009) terechtgekomen in het *Referentiekader taal* (Ministerie van OCW 2010).

Het *Referentiekader taal* bevat niveaubeschrijvingen van taalvaardigheid op vier niveaus (1F, 2F, 3F, 4F) voor ‘mondelinge taalvaardigheid’ (met een onderscheid tussen

‘gesprekken’, ‘luisteren’ en ‘spreken’), ‘lezen’ (met een onderscheid tussen ‘zakelijke teksten’ en ‘fictionele, narratieve en literaire teksten’), ‘schrijven’ en ‘taalbeschouwing’ (met een onderscheid tussen ‘begrippen taal’ en ‘taalverzorging/spelling’). Per niveau worden algemene doelomschrijvingen gegeven die zijn uitgewerkt in taken of teksten en diverse kenmerken van de taakuitvoering. Zie verder het voorbeeld hieronder.

Figuur 1: De drempels in het referentiekader.

Figuur 1 (Expertgroep 2008) geeft een beeld van de relatie van de niveaus met diverse schoolovergangen.

3. De concretisering, een voorbeeld

Het onmiskenbare voordeel van het *Referentiekader taal* is dat nu voor alle schooltypen met dezelfde taal over de niveaus van taalvaardigheid geproken kan worden. Maar de beschrijvingen zijn nog wel behoorlijk abstract en gecompliceerd. Met behulp van treffende opdrachten voor en producten van leerlingen is het echter goed mogelijk om de referentieniveaus te concretiseren. Hieronder geven we een voorbeeld van een schrijfopdracht uit een eerste brugklas voortgezet onderwijs.

Waarom het Xxx?, of waarom niet? de opdracht

Een artikel schrijven

Je zit nu een half jaar op het Xxx College.

Deze week komen de achtstegroepers op school kijken die nu een school moeten kiezen.

Voor deze groep ga je een artikel schrijven met de titel: **Waarom het Xxx College?**

Heb jij spijt van je keuze voor onze school? dan mag je ook een artikel schrijven met de titel: **Waarom niet naar het Xxx College?**

Als je daarvoor kiest, moet je hieronder in plaats van het ‘voordelen’ het woord ‘nadelen’ lezen.

Zorg ervoor dat je artikel voldoet aan alle eisen die hieronder staan:

1. Het artikel heeft een titel.
2. De tekst heeft een inleiding (dat is niet de lead, maar de eerste alinea van de eigenlijke tekst). In de inleiding vertel je op pakkende wijze wat je onderwerp is. Probeer je tot je publiek te richten. Een inleiding die afsluit met een vraag, is vaak goed.
3. De tekst heeft een kern. Daarin behandel je ten minste drie en ten hoogste vijf voordelen van het Xxx College. Elk voordeel leg je duidelijk uit, bijvoorbeeld door voorbeelden te geven. Je mag elk voordeel een tussenkopje geven.
4. De tekst heeft een slotalinea. Daarin geef je een conclusie over onze school.
5. Tussen de inleiding en de kern komt een witregel.
6. Tussen de kern en de slotalinea komt een witregel.
7. Gebruik verder zoveel mogelijk kenmerken uit je lijstje: ‘Waarom herken je een artikel?’

Figuur 2: Schrijfopdracht eerste brugklas voortgezet onderwijs.

Als we die opdracht vergelijken met de omschrijvingen in het *Referentiekader taal* voor het domein ‘schrijven’, zien we dat het een opdracht is bij de taak ‘verslagen, werkstukken, samenvattingen, artikelen’. De leerling wordt gevraagd om een informerend en overtuigend artikel te schrijven met een (gegeven) duidelijke structuur. Die opdracht past het best bij de niveaubeschrijving van taak 3 op 1F (het eindniveau basisonderwijs). Dat luidt als volgt: “Kan een verslag en/of een werkstuk schrijven en daarbij stukjes informatie uit verscheidene bronnen samenvatten”. De opdracht nodigt dus uit tot een prestatie op niveau 1F, maar een goede leerling kan daar bovendien stijgen. Een van de betere leerlingproducten bij de opdracht wordt onderstaand weergegeven:

Waarom het Xxx? of waarom niet?, de leerlingtekst
<p>Waarom het Xxx College? of waarom niet?</p> <p>Het einde van het jaar is in zicht! Nu moet je beginnen een school uit te zoeken. Heb je al gedacht aan het Xxx College Midden in de stad, vlakbij de grote markt...</p> <p>Natuurlijk is het Xxx College niet de perfecte school maar wel een hele goede school. In dit artikel kun je de nadelen en natuurlijk ook voordelen lezen van het ...</p> <p>Het is een hele creatieve school. Zo heb je veel creatieve vakken zoals drama, tekenen techniek handvaardigheid en muziek. Deze vakken krijg je allemaal in één jaar, maar niet tegelijk. Je krijgt bijvoorbeeld in de eerste helft techniek, tekenen, muziek en drama en de 2e periode drama, handvaardigheid, muziek en techniek, zo kun je je meer concentreren op 1 bepaald vak. Dat is een voordeel van het Xxx College. Ook heb je in de eerste geen Duits. In de eerste zit je met kinderen die havo, vwo of vmbo doen. Pas in de derde klas kies je een niveau dat bij jou past. In de 1^e klas krijg je een multomap die ze op het Xxx College HAP (huiswerk, afspraken, planner) wordt genoemd. Dat is een soort agenda voor de eerste klassers om aan een echte agenda te kunnen wennen.</p> <p>Ik hoop dat ik je heb laten na denken over het Xxx College, maak je eigen keuze, op de school waar graag je heen wilt is het vast en zeker erg leuk, SUCCES!</p>

Figuur 3: Tekst van een leerling.

De vraag welk niveau van taalvaardigheid de leerling met dit product laat zien, kunnen we beantwoorden door de tekst te beschouwen met de kenmerken van de taakuitvoering. In figuur 4 geven we de kenmerken op niveau 2F en onze beoordeling weer.

Beoordeling		
Kenmerken Taakuitvoering	Niveau 2F	Opmerkingen
Samenhang	Gebruikt veel voorkomende verbindingswoorden (als, hoewel) correct. De tekst bevat een volgorde: inleiding, kern en slot. Kan alinea's maken en inhoudelijke verbanden expliciet aangeven. Maakt soms nog onduidelijke verwijzingen en fouten in de structuur van de tekst.	De tekst heeft een duidelijke inleiding en een duidelijk slot. De structuur van de kern is helder en wordt met signaalwoorden aan elkaar verbonden. De alinea's zijn niet allemaal duidelijk aangegeven: er lijken alinea's van één zin te staan in de kern; de leerling begint bij voorkeur elke zin op een nieuwe regel. Al met al een product op 2F.
Afstemming op doel	Kan in teksten met een eenvoudige lineaire structuur trouw blijven aan het doel van het schrijfproduct.	De opdracht vraagt om leerlingen uit groep acht te informeren over de voor- en/of nadelen van de school. In deze tekst belooft de leerling ook nadelen te noemen, maar dat gebeurt niet. Wel wordt de achtstegroeper aangemoedigd zelf na te denken en zelf een beslissing te nemen. In die zin is de tekst goed afgestemd op het doel, dus 2F.
Afstemming op publiek	Past het woordgebruik en toon aan het publiek aan.	Toon en woordgebruik passen bij de doelgroep. Het taalgebruik is alledaags, begrippen (als <i>HAP</i>) worden uitgelegd. 2F.
Woordgebruik en woordenschat	Fouten met voorzetsels en idiomatische uitdrukkingen komen nog voor. Varieert het woordgebruik.	Formuleert genuanceerd en kiest de goede woorden. De woordkeus is gevarieerd. 2F wordt gehaald.
Spelling, interpunctie en grammatica	Zie niveaubeschrijving Taalbeschouwing/Taalverzorging.	Spelling op F1 (fouten als <i>word genoemd, concentreren</i>) De interpunctie is voldoende. De zinsbouw is vloeiend en ook lange zinnen kloppen. Daardoor komt het taalgebruik op dit onderdeel zelfs een beetje boven 2F uit.
Leesbaarheid	Gebruikt titel en tekstkopjes. Heeft bij langere teksten (meer dan twee A4-tjes) ondersteuning nodig bij aanbrengen van de lay-out.	Gebruikt een zelf bedachte titel. De alinea-indeling is voor verbetering vatbaar (zie ook <i>Samenhang</i>).

Figuur 4: Beoordeling van de tekst van de leerling uit figuur 3 op het niveau 2F.

Op grond hiervan wordt de volgende conclusie getrokken: “de opdracht – sterk geleid – biedt veel houvast. Daarom moet het zeker mogelijk zijn om een goed product op niveau 1F te schrijven. De leerling slaagt erin het product bijna op het streefniveau (1S=2F) te krijgen. Op het gebied van spelling en leesbaarheid heeft de leerling het streefniveau nog niet helemaal bereikt” (Meestringa, Ravesloot & de Vries 2010: 37).

4. Enkele bevindingen

Tientallen brieven, artikelen en betogen van leerlingen en leesteksten met vragen zijn verzameld en door het panel van docenten op een dergelijke manier beoordeeld. Daaruit zijn diverse treffende voorbeelden naar voren gekomen: voorbeelden die op alle kenmerken van de taakuitvoering vrijwel met het beschreven niveau overeenkomen. De meeste voorbeelden voldoen niet aan een of meer van de kenmerken, of zijn op een of twee kenmerken beoordeeld als ‘beter dan het beschreven niveau’. Voorbeelden op niveau 4F zijn nog maar nauwelijks in de verzameling aangetroffen. In 2010 verzamelen en beoordelen we voorbeelden van ‘mondelijke taalvaardigheid’.

De docenten waren van mening dat de geleide beoordeling met het *Referentiekader taal* kwalitatief beter was dan hun aanvankelijke globale beoordeling. Maar de ervaring leert ook dat het *Referentiekader* mogelijk nog verbeterd kan worden. Werken met het *Referentiekader* voor ‘schrijven’ en ‘lezen’ leverde lastigheden, onduidelijkheden en gebreken op. Lastig is bijvoorbeeld dat een leerling met één product niet kan aantonen dat hij of zij op een bepaald niveau kan presteren, bijvoorbeeld wanneer hij de beheersing van meerdere registers moet laten zien (4F). Sommige niveauomschrijvingen zijn bovendien niet erg duidelijk, bijvoorbeeld als er staat dat leerlingen teksten kunnen schrijven over onderwerpen die “verder van ze afstaan”. Een gebrek is bijvoorbeeld dat in het *Referentiekader* de aandacht voor de strategische kant van taalvaardigheid niet is opgenomen, omdat het niet is uitgewerkt. Voor de Expertgroep was het ‘een domein 0’: een belangrijk onderwijsdoel voor alle domeinen. Zie Meestringa, Ravesloot & de Vries (2010: 112 e.v.) voor een nadere toelichting.

Referenties

- Bohnen, E., F. Jansen, C. Kuijpers, R. Thijssen, I. Schot & W. Stockmann (2007). *Raamwerk Nederlands, Nederlands in (v)mbo-opleiding, beroep en maatschappij*. 's-Hertogenbosch: Cinop.
- Expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen (2008). *Over de drempels met taal. De niveaus van taalvaardigheid*. Enschede: SLO.
- Expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen (2009). *Een nadere beschouwing. Over de drempels met taal en rekenen*. Enschede: SLO.

Meestringa, T, C. Ravesloot & H. de Vries (2010). *Concretisering referentieniveaus schrijven en lezen in het vo.* Enschede: SLO.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2010). “Besluit Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen”. In: Staatsblad, nr. 265.

Raad van Europa (2001/2008). *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: leren, onderwijzen, beoordelen.* Den Haag: Nederlandse Taalunie.

Zie voor documenten en voorbeelden ook: <http://www.taalenrekenen.nl>.